

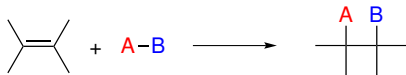
Základy organické chemie

Jaromír Literák

Adiční reakce nenasycených uhlovodíků

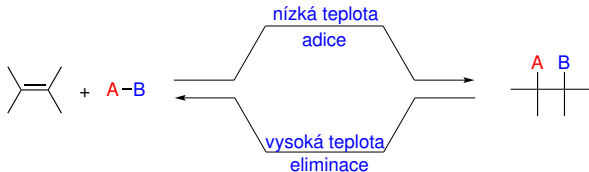
Mechanismus **elektrofilní adice**, také probíhají **radikálové adice**.

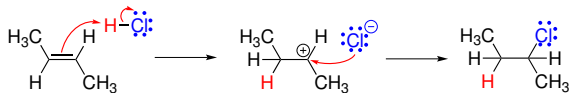
Adice je obvykle **exotermní** – σ vazby mají vyšší disociační energii než π vazba.

Při reakci však **klesá entropie** → za zvýšení teploty je výhodnější eliminace.

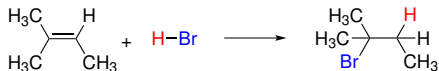
$$\Delta G = \Delta H - T\Delta S$$

Adice halogenvodíků

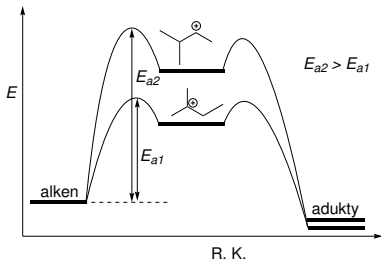
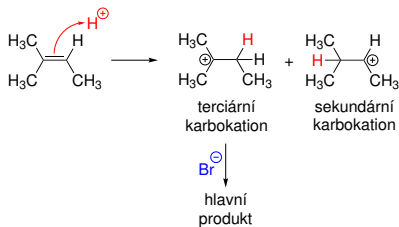
1869 – **Vladimir Markovnikov** zkoumal adice HBr na nesymetricky substituované alkeny.

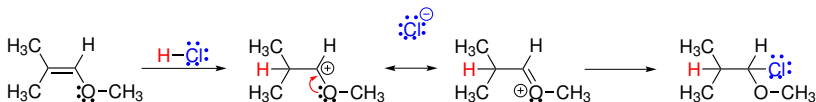
Atom vodíku se váže do vinylové pozice, ve které je více atomů vodíku.

Adice halogenvodíků

Podstata Markovnikovova pravidla

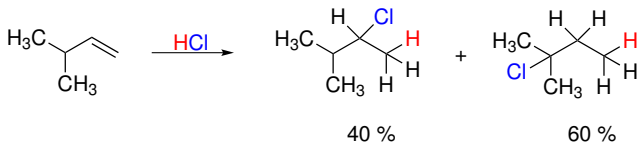
Novější znění pravidla: při iontové adici reakce probíhá přes **stabilnější karbokation**.

stabilizace karbokationtu konjugací

Adice halogenvodíků

Karbokation vznikající při adici může podlehnout **přesmyku**.

V přítomnosti látek schopných iniciovat radikálovou reakci, může **adice HBr** probíhat s **opačnou regioselektivitou**.

Iniciátorem mohou být **organické peroxidy** vznikající autooxidací uhlovodíků.

Adice halogenvodíků

Mechanismus radikálové adice HBr na alken

iniciace:

propagace:

terminace:

zánik radikálu

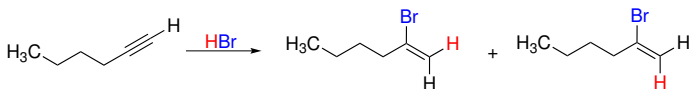
Reakce probíhá **radikálovým řetězovým mechanismem**, má tři fáze:

- Iniciace
- Propagace
- Terminace

Adice halogenvodíků

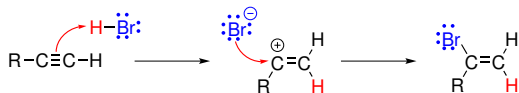
Adice halogenvodíků na alkyny

Obecně pomalejší reakce než s alkeny.

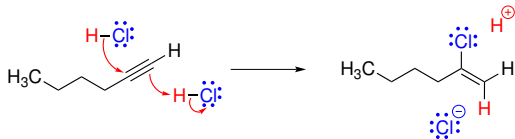

Reakce může probíhat více mechanismy.

S vinylickým karbokationtem jako meziproduktem.

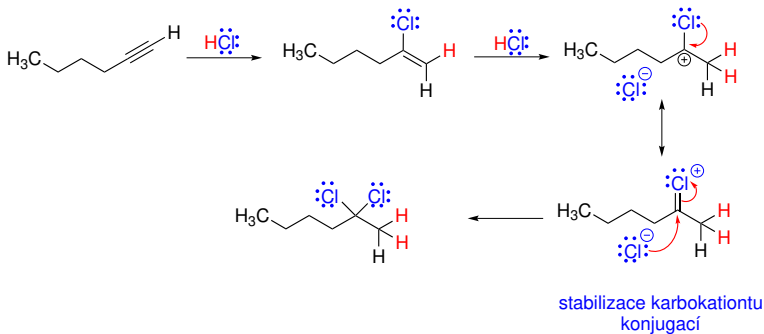

Termolekulárním mechanismem

Adice halogenvodíků na alkyny

Adice respektuje Markovnikovovo pravidlo.

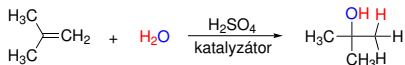

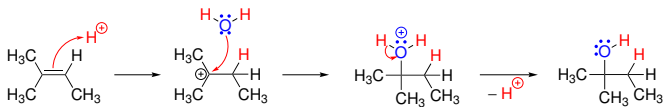
Hydratace alkenů a alkyňů

Kysele katalyzovaná adice vody.

Reakce respektuje **Markovnikovovo pravidlo**.

Mechanismus reakce:

relativní rychlost kyselí katalyzované hydratace

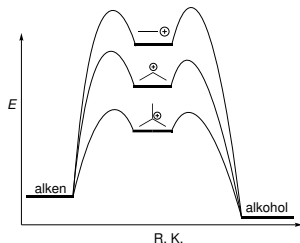
1

10^6

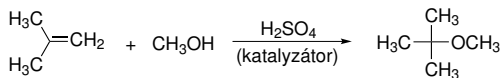

10^{11}

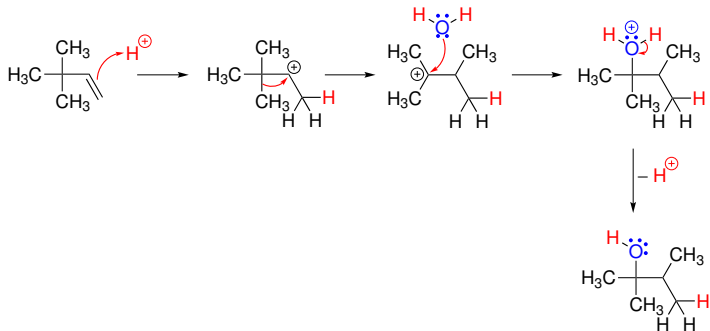

Hydratace alkenů a alkyňů

Podobně lze adovat na alkeny i jiné kyslíkaté nukleofily – **alkoholy**, **karboxylové kyseliny**.

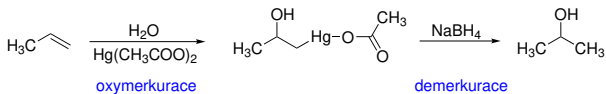
Karbokation může podlehnout **přesmyku**.

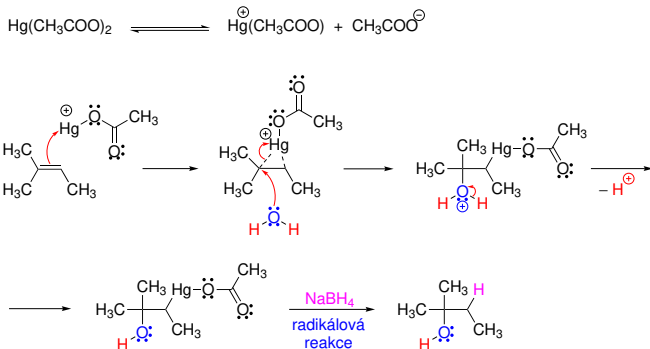
Hydratace alkenů a alkinů

Oxymerkurace-demerkurace

Alternativa ke kyselé katalyzované hydrataci.

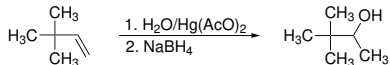

Mechanismus:

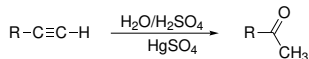

Hydratace alkenů a alkyňů

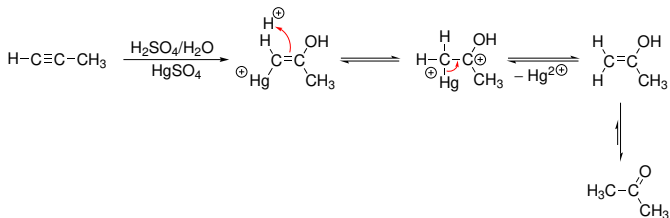
Při oxymerkuraci obvykle **nenastává přesmyk karbokationtu**.

Adicí vody na **alkyny** vznikají **ketony** (ethyn poskytuje acetaldehyd).

Reakce je katalyzována kyselinou a rtuťnatým kationtem.

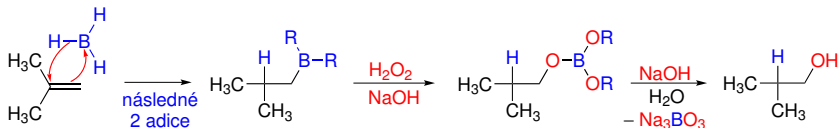

Hydroborace-oxidace alkenů a alkynů

Herbert C. Brown

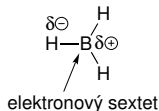
Sekvence **adice boranu** – **oxidace boranu** na ester kyseliny borité – **hydrolyzá esteru** na **alkohol** a sůl kyseliny borité.

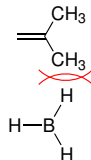
Hydroborace-oxidace alkenů a alkynů

Regioselektivita je spojena s **polaritou vazby B–H** a **sterickými interakcemi**.

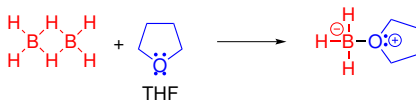
elektronový efekt

sterická interakce

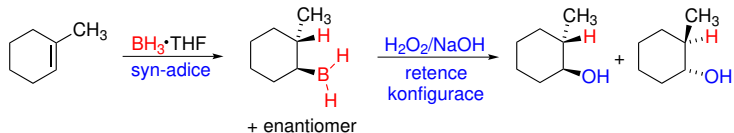

Boran existuje ve formě málo reaktivního **diboranu**, prakticky se pro hydroboraci používají komplexy boranu a Lewisovy báze.

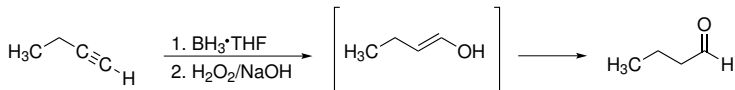

Hydroborace-oxidace alkenů a alkynů

Hydroborace je **syn-adicí**, pro oxidaci boranu dochází k **retenci konfigurace**.

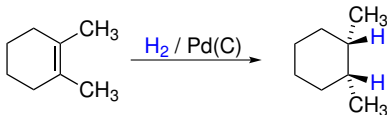

Hydroborace alkynů – terminální alkyny poskytují **aldehydy**, vnitřní alkyny **ketony**.

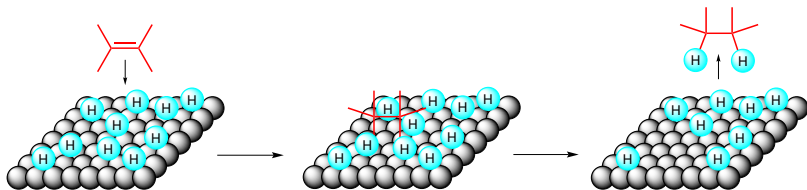

Katalytická hydrogenace alkenů a alkinů

Jedná se o **syn-adici**.

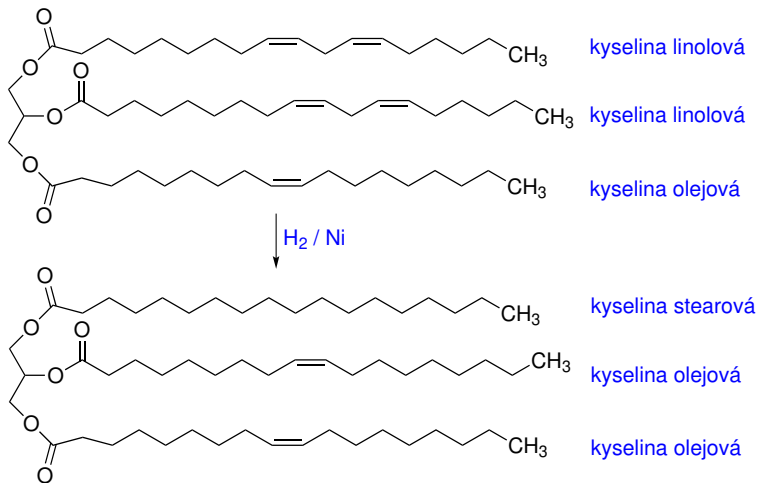
Typické katalyzátory: Pd, Pt, Raney-Ni

Katalytická hydrogenace alkenů a alkyňů

Výroba částečně ztužených tuků

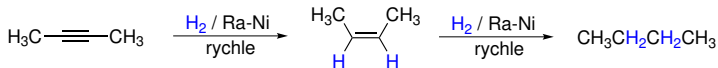
Katalytická hydrogenace alkenů a alkyň

Výroba částečně ztužených tuků

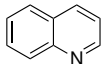

Katalytická hydrogenace alkenů a alkyňů

Hydrogenaci **alkyňů** nelze zastavit ve stádiu alkenů.

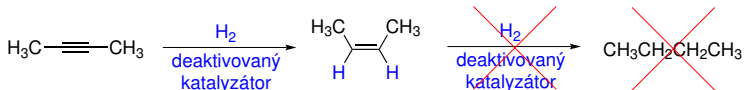
Řešení spočívá v použití **deaktivovaných katalyzátorů** – Ni₂B, Lindlarův katalyzátor:

chinolin

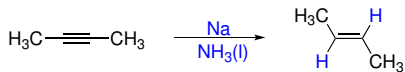
Pd/BaSO₄ CH₃OH

Reakcí vzniká **cis-alken**:

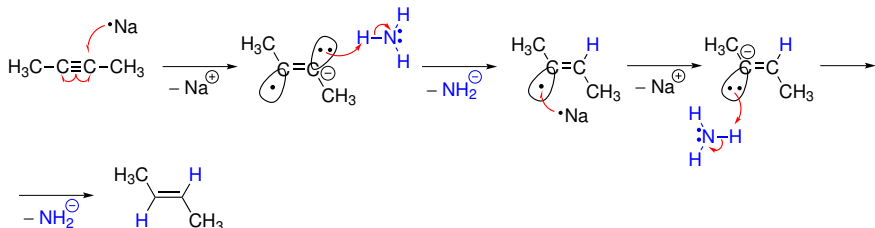

Katalytická hydrogenace alkenů a alkinů

Redukci alkinu na *trans*-alken lze uskutečnit alkalickým kovem rozpuštěným v kapalném amoniaku (*b.v.* = $-33\text{ }^{\circ}\text{C}$).

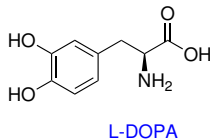
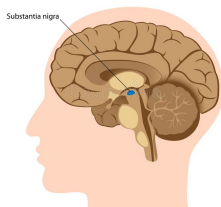
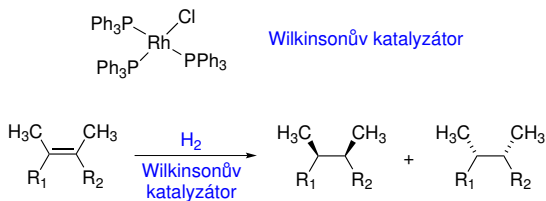

Mechanismus:

Katalytická hydrogenace alkenů a alkyňů

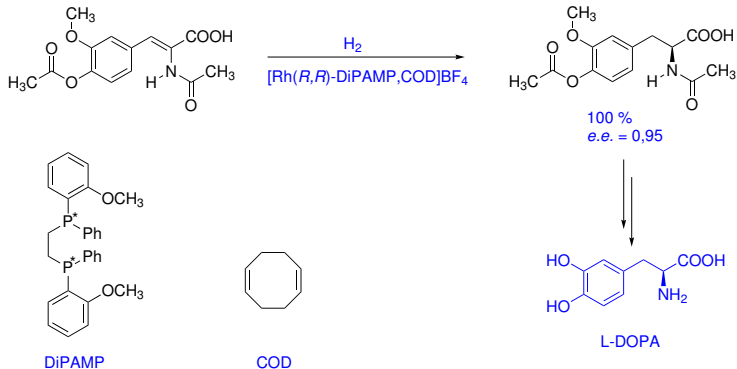
Homogenní katalyzátory pro hydrogenaci alkenů.

Katalytická hydrogenace alkenů a alkyňů

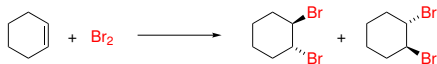

William S. Knowles

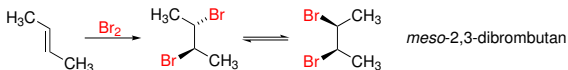
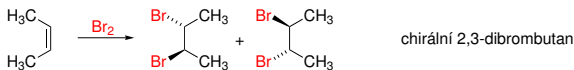
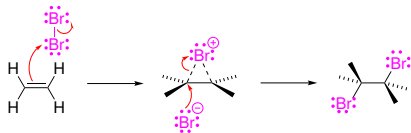

Adice halogenů na alkeny a alkyny

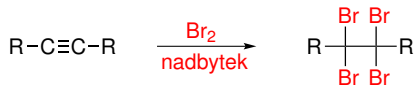
Dobře se adují Cl_2 a Br_2 , reakce s F_2 je bouřlivá, adice I_2 je energeticky nevýhodná.

Jedná se o *anti*-adici.

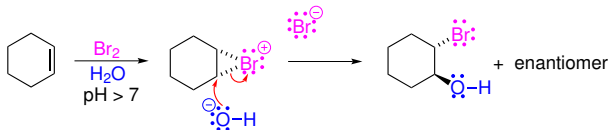
Adice halogenů na alkeny a alkyny

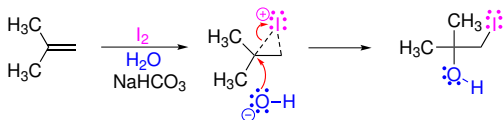

Adice halogenů na alkeny a alkyny

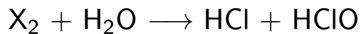
Reakce s halogenem v **nukleofilním rozpouštědle** (voda, alkohol, kyselina octová).

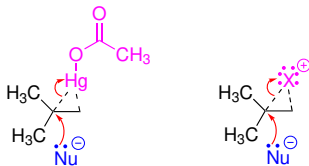
Jedná se o **anti-adici** probíhající podle **Markovnikovova pravidla**.

Reakci s halogenem ve vodě za nízké teploty lze považovat za adici HClO :

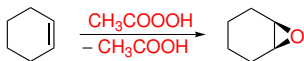
Analogie mezi **adící HXO** a **oxymerkurací**:

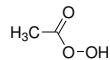
Epoxidace alkenů

Reakcí alkenů s peroxokyselinami vznikají **epoxidy**.

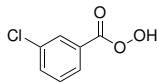
Jedná se o ***syn*-adici**.

Často používané peroxokyseliny:

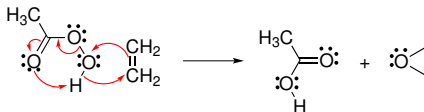

kyselina
perooctová

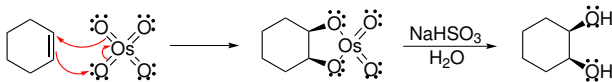
kyselina
m-chlorperoxobenzová
(MCPBA)

Mechanismus reakce:

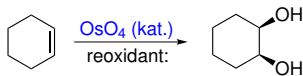

Dihydroxylace alkenů

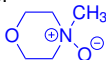
Jedná se o *syn*-adici.

Katalytická verze reakce:

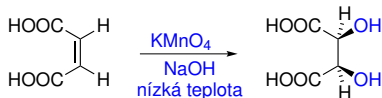

nebo:

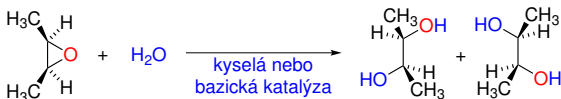
Dihydroxylace alkenů

Podobně KMnO_4 .

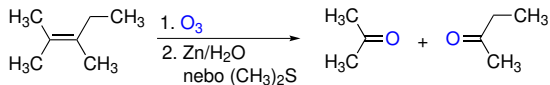

Dihydroxylace pomocí OsO_4 nebo KMnO_4 poskytuje *cis*-1,2-dioly (vicinální dioly).

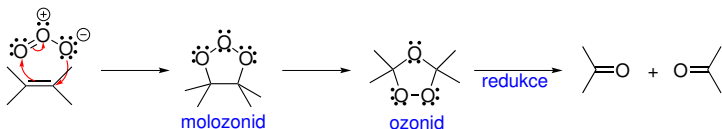
Hydrolyzou epoxidů vznikají *trans*-1,2-dioly (vicinální dioly).

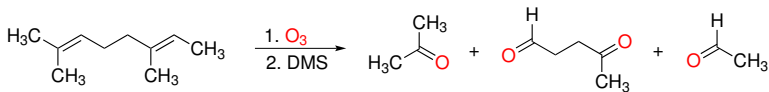
Ozonizace alkenů

Meziprodukty reakce:

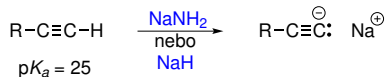

Ozonolýza byla užívána pro **určení pozice dvojné vazby**.

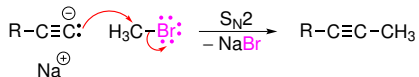

Alkylace terminálních alkinů

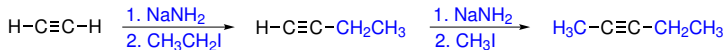
Terminální alkyne jsou **slabé báze**.

Acetylidový aniont může sloužit jako **nukleofil**, lze jej alkylovat primárními nebo methyl-deriváty.

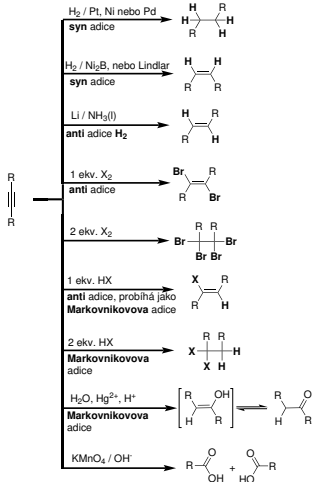
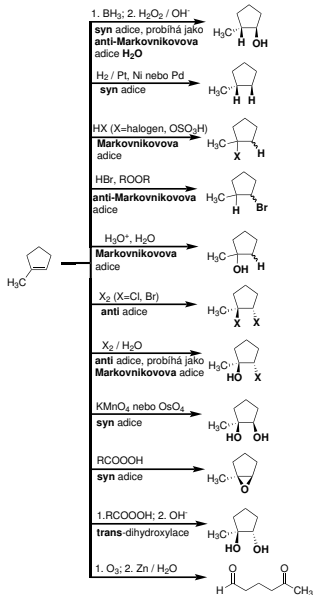

Užití reakce:

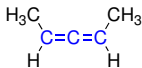

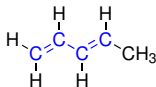

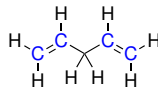
Konjugované π -systemy

kumulované
 π -vazby

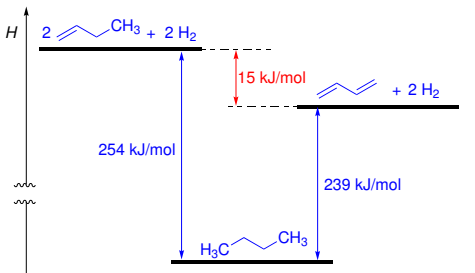

konjugované
 π -vazby

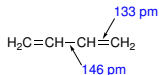
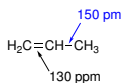
izolované
 π -vazby

Konjugace π vazeb vede ke stabilizaci molekuly.

Konjugované π -systemy

Vliv konjugace π vazeb na **délky vazeb**:

Molekulové orbitaly π -systemů:

— LUMO

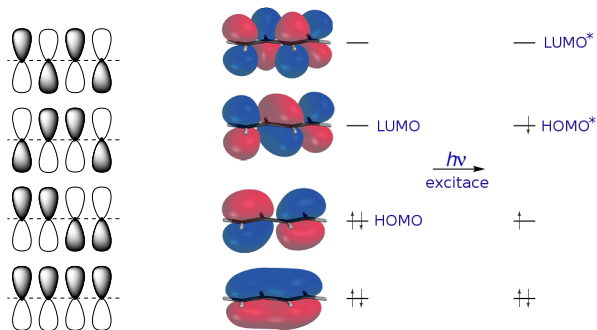

+ HOMO

HOMO – Highest Occupied Molecular Orbital; **LUMO** – Lowest Unoccupied Molecular Orbital.

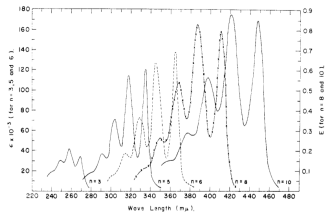
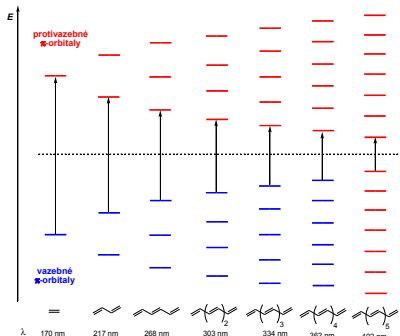
Konjugované π -systémy

Molekulové orbitály π -systémů:

S rostoucím počtem vazeb v konjugaci se **zmenšuje vzdálenost mezi HOMO a LUMO** $\rightarrow$ **snižuje se energie fotonu** (roste vlnová délka) potřebná k excitaci.

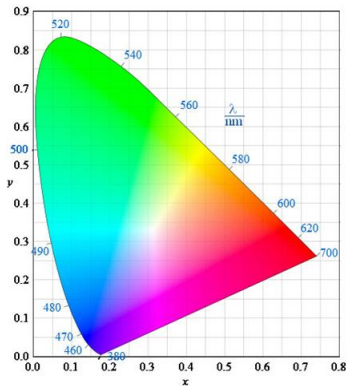
Konjugované π -systemy

Jakou barvu bude mít tetradeka-1,3,5,7,9,11,13-heptaen?

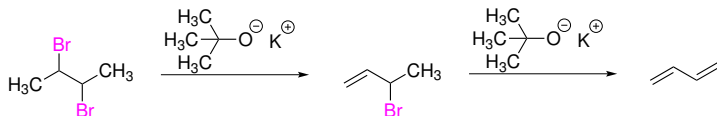
$\lambda = 402 \text{ nm}$

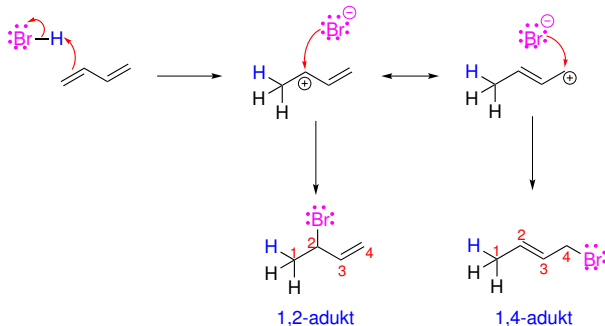

Reaktivita konjugovaných π -systémů

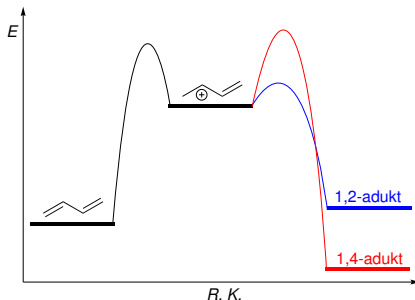
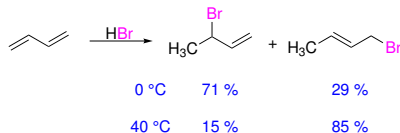
Příprava konjugovaných dienů

Elektrofilní adice

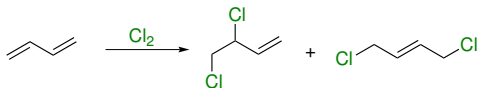

Reaktivita konjugovaných π -systémů

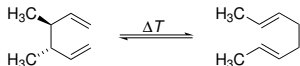
1,2-Adice – nižší teplota a krátký reakční čas (neustaví se rovnováha).

1,4-Adice – vyšší teplota a/nebo dlouhý reakční čas (ustaví se rovnováha).

Pericyklické reakce

- Cykloadiční reakce
- Elektrocyklizační reakce
- Sigmatropní přesmyky
- Cheletropické reakce
- Enové reakce

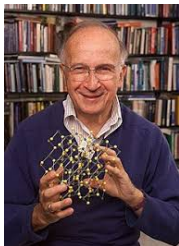
Společné rysy reakcí:

- Reakce nemají meziprodukty – **jeden tranzitní stav**.
- Dochází k **součinnému** zániku a vzniku vazeb.
- Reakce probíhají přes **cyklický tranzitní stav**.
- Průběh reakce lze předpovědět na základě **pravidel**.

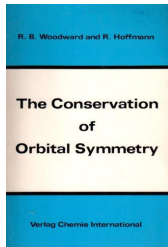
- **Woodwardovy-Hoffmannovy pravidla** – zachování orbitalové symetrie, korelace MO reaktantů a produktů na základě symetrie tranzitního stavu.

Robert Burns Woodward

Roald Hoffmann

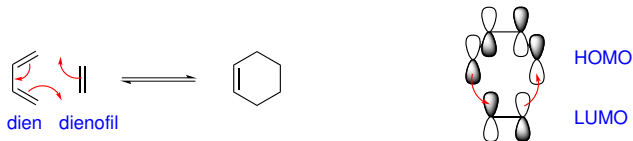
- **Interakce hraničních molekulových orbitalů** HOMO-LUMO (Kenichi Fukui).
- **Aromaticita a antiaromaticita tranzitního stavu** (Howard E. Zimmerman).

Cykloadice

Reagují dva π systémy, na úkor dvou π vazeb vznikají dvě σ vazby a vzniká nový cyklus.

Dielsova-Alderova reakce

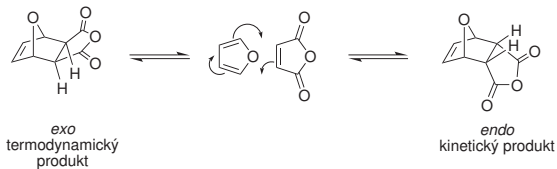
Cykloadice [4+2] probíhající v základním stavu.

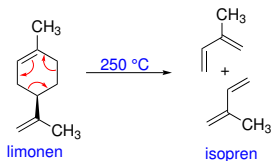
Nižší teplota – cykloadice:

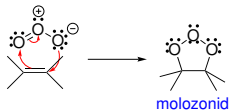
Cykloadice

Vyšší teplota – cykloreverze (eliminace):

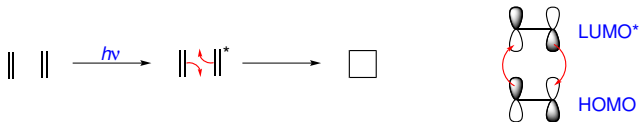

Příkladem [4+2] cykloadice jsou i 1,3-dipolární cykloadice:

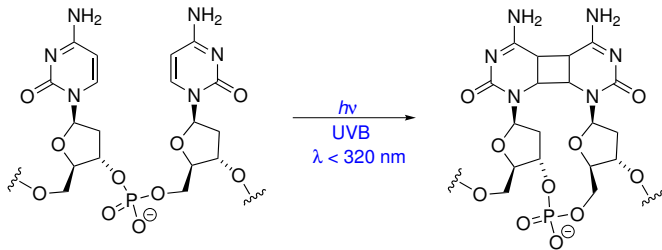

Fotochemická [2+2] cykloadice

Jedna z reagujících komponent musí být v **excitovaném stavu**.

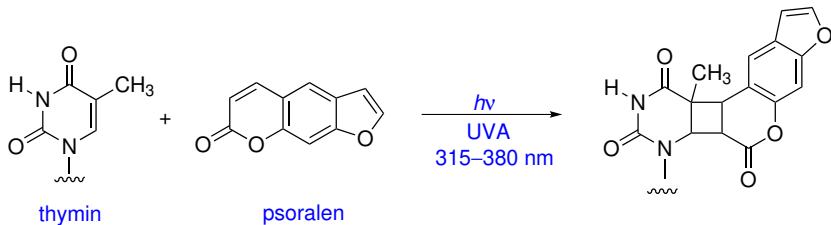
Příkladem může být např. **fotodimerace cytosinu** v DNA:

Oprava např. fotolyasa aktivovaná světlem ($\lambda = 300\text{--}600$ nm).

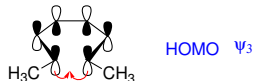
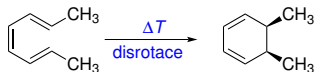
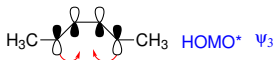
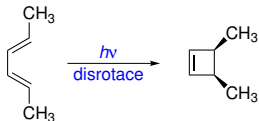
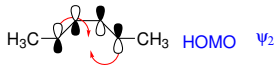
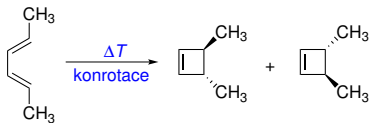

Léčba lupenky pomocí psoralenu:

Elektrocyclizace

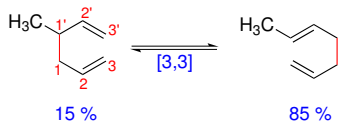
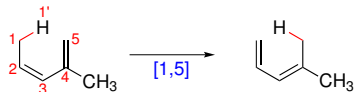
Reaguje konjugovaný π -systém, na úkor jedné π -vazby vznikne σ -vazba a dojde k uzavření cyklu.

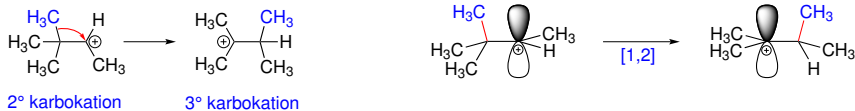
Počet elektronů	Způsob cyklizace	
	ΔT	$h\nu$
$4n$	konrotace	disrotace
$4n + 2$	disrotace	konrotace

Sigmatropní přesmyky

Přesun σ -vazby v allylové pozici a posun π -systému.

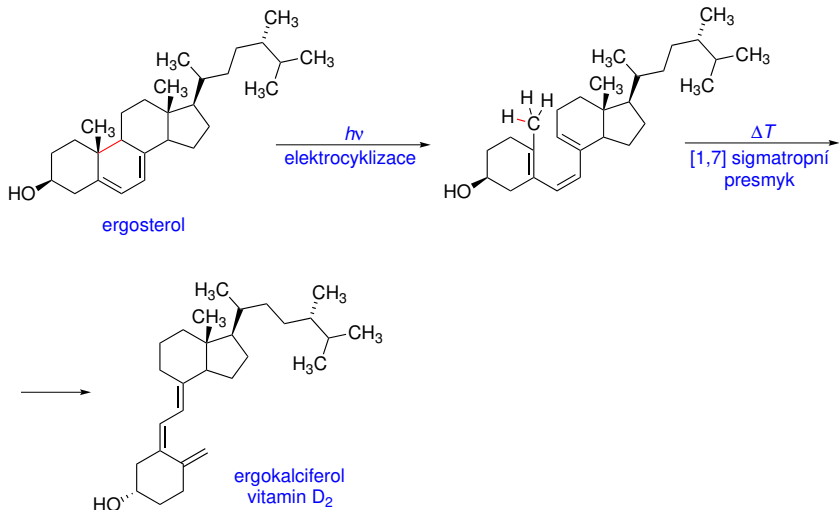
Přesmyky karbokationtů lze považovat za [1,2] sigmatropní přesmyky.

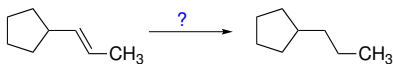
Pericyklické reakce

Biosyntéza vitamínu D₂ (ergokalciferolu):

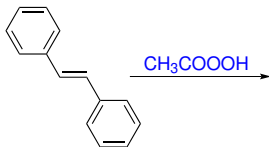
Příklad č. 1

Doplňte reagent a podmínky, za kterých je možné provést tuto reakci.

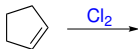
Příklad č. 2

Doplňte hlavní produkt následující reakce.

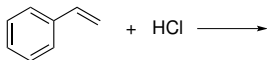
Příklad č. 3

Doplňte hlavní produkt následující reakce.

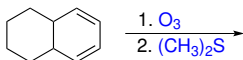
Příklad č. 4

Doplňte hlavní produkt následující reakce.

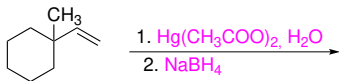
Příklad č. 5

Doplňte hlavní produkt/y následující reakce.

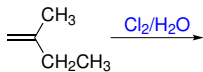
Příklad č. 6

Doplňte hlavní produkt následující reakce.

Příklad č. 7

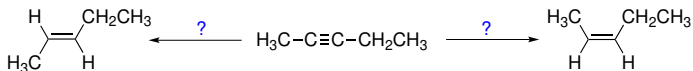
Doplňte hlavní produkt následující reakce.

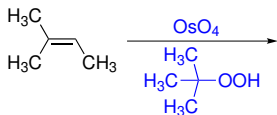
Příklad č. 8

Doplňte reagent a podmínky, za kterých je možné provést tyto reakce.

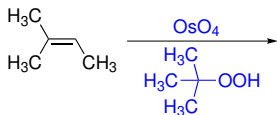
Příklad č. 9

Doplňte hlavní produkt následující reakce.

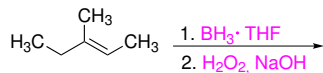
Příklad č. 9

Doplňte hlavní produkt následující reakce.

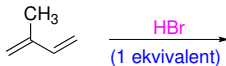
Příklad č. 10

Doplňte hlavní produkt následující reakce.

Příklad č. 11

Doplňte očekávané produkty adice **jednoho ekvivalentu** HBr na isopren.

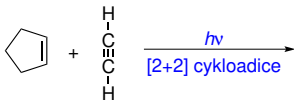

Příklad č. 11

Řešení:

Příklad č. 12

Doplňte hlavní produkt následující [2+2] cykloadiční reakce, při které jedna z komponent reaguje v excitovaném stavu.

Příklad č. 13

Doplňte hlavní produkt následující [2+4] cykloadiční reakce.

